

«ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ» В УКРАЇНІ: КОНЦЕПЦІЇ, ІНТЕРПРЕТАЦІЇ, ОЦІНКИ

Автор аналізує концепції помаранчевої революції 2004 р. і визначає ступінь їх відповідності історичній правді.

Ключові слова: *«помаранчева революція», буржуазна революція, соціалістична революція, історичні протиріччя.*

21 листопада 2004 року монотонне у значній мірі життя народу України було перервано початком того, що пізніше історики, політологи і економісти назвали «помаранчевою революцією». Об'єднавши у своїх лавах сотні тисяч учасників і пройшовши кілька стадій напруженої політичної боротьби, врешті-решт вона здобула перемогу, привівши до влади Віктора Ющенка і його команду.

Як і більшість суспільних переворотів світової історії, «помаранчева революція» залишила як своїм сучасникам, так і наступним поколінням українців чимало непростих запитань. В інтересах яких суспільних верств вона відбулася? Які саме соціальні перетворення були реалізовані в ті революційні часи? Чи дозволяють масштаби цих суспільних трансформацій вважати «помаранчеву революцію» справжньою революцією? Яким був рівень підтримки «помаранчевого» політичного процесу з боку громадян України? Яку роль в ньому зіграли різні зовнішні, закордонні впливи? І чи має «помаранчева революція» вагомий шанс на те, щоб вийти за межі України і повторитися в інших країнах?

* Горак Володимир Сергійович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАНУ.

За той час, який минув від початку безумовно історичних подій на київському Майдані, свої відповіді на усі ці питання спробували дати історики, політологи, економісти і професійні журналісти різних країн світу. Слід особливо підкреслити одну важливу обставину. Незважаючи на те, що всі вони були і є представниками різних суспільних професій, усіх їх об'єднало те, що вони створили багато саме історичних праць, в яких у тій чи іншій мірі була розкрита одна з досить важливих і яскравих сторінок історії України.

Темою цієї статті ми саме і обрали питання про відтворення історії «помаранчевої революції» в історичних працях, написаних спеціалістами різного профілю з країн Західної Європи, СНД і Сполучених Штатів Америки. Наша наукова розробка є типово історіографічною, бо вона присвячена не самій «помаранчевій революції» як такій, а її відтворенню в працях суспільствознавців з різних країн світу.

На нашу думку, обрана нами тема є цілком актуальною. Її актуальність визначається трьома важливими обставинами. По-перше, аналіз концепцій і інтерпретацій «помаранчевої революції» дозволяє краще зрозуміти її хід і історичне значення. По-друге, вивчення і викладення цього питання призведе нас до кращого розуміння стану наукової розробки цього кола питань в світовій історіографії. По-третє, актуальність цієї тематики посилюється ще й тим, що історичні погляди на «помаранчеву революцію» ще не стали об'єктом по-справжньому ґрунтовних наукових досліджень.

На нашу думку, головну мету цієї статті ми зможемо досягнути у процесі виконання трьох важливих завдань. Їх суть полягає в тому, щоб: 1) дати загальну характеристику історичних поглядів на історію «помаранчевої революції»; 2) з'ясувати і вичленити найбільш важливі концепції і інтерпретації цього кола питань в світовій літературі; 3) визначити ступінь наближення аналізованих поглядів до історичної правди.

1. ПРИЧИНИ І ПЕРЕДУМОВИ «ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ»

В різні часи філософи справедливо стверджували і стверджують, що будь-яке явище (соціальне, біологічне, хімічне та ін.) не може виникнути і існувати без конкретної причини (або причин), які його породжують. Не винятком з цього є революції, що відбулися у світі в різні часи, і серед них – українська «помаранчева революція», яка відбулася у кінці 2004 року.

Які ж причини покликали цей суспільний переворот до життя? Треба зазначити, що чимало істориків, політологів, економістів та журналістів з різних країн дали конкретні відповіді на це питання. Зокрема, частина з них виводили причини «помаранчевих» подій в Україні із системи моральних цінностей людини. Наприклад, російський політолог Станіслав Белковський, до речі – один з самих великих і щирих симпатиків нашої революції за кордоном, стверджує у своїй інтернет-статті з характерною назвою «Помаранчевая революция. Все достижения закреплены, отката назад нет», що у листопаді 2004 року народ України піднявся на боротьбу, бажаючи реалізувати ідеали національного відродження, справедливості і свободи¹. Подібним чином, хоча і більш конкретно, висловився свого часу колишній президент України В.Ф. Янукович. На його думку, головною причиною «помаранчевої революції» стала дуже велика кількість несправедливостей, які накопичилися в суспільному житті України на кінець 2004 року. За В. Януковичем, вони, ці несправедливості, увійшли у велике протиріччя з реальними бажаннями людей, які завжди мріяли про краще життя і свободу. Щоправда, при цьому колишній президент України далеко не без підстав зауважив, що виразниками цих цілком природних бажань стала не тільки очолювана Віктором Ющенком «помаранчева революція», а й теж досить масовий «білоблакитний» рух, на чолі якого свого часу стояв він сам².

На відміну від В. Януковича, С. Белковського та інших державних діячів і політологів, які мислили причини вищезгаданого суспільно-політичного явища більш чи менш абстрактно, чимало інших авторів вказали на цілком конкретну причину

народного вибуху, який відбувся в Україні в той час. На їхню думку, цією причиною (вона, до речі, іноді тлумачиться як взагалі єдина) стала груба і відверта фальсифікація виборів, яку здійснила тоді адміністрація президента Леоніда Кучми. Так вважають американський політолог А. Лівен, американський політичний оглядач Джордж Мелоун, британські політологи Тимоті Ешта, Тимоті Снайдер і багато інших³.

Інші історики і політологи схильні виводити причини цього перевороту з характеру того суспільного ладу, який сформувався в Україні за роки правління Л.Д. Кучми. На думку вітчизняного політолога з Луганська М. Пісоцького, яку він висловив у своїй статті «Об украинской «помаранчевой революции» и ее возможных «оранжевых» перспективах», цей лад уявляв собою особисту антинародну диктатуру Леоніда Кучми, характерними рисами якої була фактично діюча стара командно-адміністративна система, відверте презирство влади до власного народу і повне ігнорування його нагальних потреб⁴. Крім іншого, політолог проводить думку про те, що приєднатися до «помаранчевого» табору були готові близькі до В. Ющенко і Ю. Тимошенко великі підприємці-капіталісти, для яких перемога урядового кандидата на президентську посаду Віктора Януковича реально загрожувала втратою власного бізнесу⁵. При цьому автор статті цілком справедливо застосовує до української ситуації відому ленінську ознаку революційної ситуації в суспільстві, відповідно до якої «верхи» вже не могли, а «низи» вже не хотіли жити по-старому⁶.

Один з учасників «помаранчевої» революції, який виклав свої спомини в інтернеті, підкреслив, що «диктатор Кучма» спричинив цей масовий народний виступ тим, що завжди (і особливо – в останні часи) «системно придушував» свій народ. Конкретизує таку причину український історик і політолог А. Ручка, який зазначив, що така внутрішня політика Л. Кучми обернулася для мільйонів українців злиднями і жебрацтвом⁷. Доповнює такі погляди відомий український комуніст Леонід Грач, який підкреслив в одному із своїх інтерв'ю, що у той час існувала об'єктивна і нагальна необхідність боротьби абсолютної більшості українського народу з безладдям, бюрократією та

корупцією, які стали «візитною карткою» режиму Л. Кучми⁸. Відомий російський опозиційний політик Борис Немцов також вважав, що головними причинами «помаранчевого» вибуху в Україні стали ненависть більшості українського народу до існуючого режиму і фальсифікація владою президентських виборів⁹.

В деяких випадках думка про необхідність боротьби мешканців України проти «кучмівського режиму» може подаватися більш теоретично і більш абстрактно – як необхідність вирішення в Україні історичних протиріч між двома протилежними суспільними тенденціями – демократією і авторитаризмом.

Відомо, однак, що для перемоги тієї чи іншої соціальної революції, як правило, недостатньо тільки причин, які її породжують. Крім них, існувала також низка необхідних об'єктивних і суб'єктивних передумов і для перемоги «помаранчевої» революції. Досить детально це питання висвітлив у своїх публікаціях М. Пісоцький. Зокрема, він підкреслює, що ще до листопадових подій 2004 року в Україні прибічники Ющенка провели досить велику ідеологічну роботу серед населення, внаслідок якого значна його кількість засвоїла далеко не безспірне за своїм змістом, але разом з тим перспективне і вигідне для опозиції політичне гасло – невдача цього претендента за посаду президента може відбутися тільки внаслідок фальсифікації президентських виборів¹⁰. Крім того, були (у чисто військовому порядку) призначені на свої посади «польові» командири різного рівня, які мали розгорнути активну діяльність у випадку початку народної революції¹¹. За М. Пісоцьким, важливими передумовами перемоги «помаранчевого» Майдану стала праця частини співробітників СБУ на команду В. Ющенка, а також та обставина, що до впертої і рішучої боротьби за владу команда В. Януковича була підготовлена набагато слабкіше, ніж її «помаранчеві» противники¹².

На нашу думку, вищезгадані політичні діячі, історики та політологи зуміли цілком задовільно розкрити питання про причини і передумови «помаранчевої революції» в Україні, жоден з визначених ними чинників не є надуманим і історично неадекватним. Разом з тим ми вважаємо, що більш глибоким є думки тих з них, які розглядають охарактеризовані вище

чинники як наслідок характерних негативних рис, притаманних правлінню Л. Кучми. Крім того, не слід розуміти фальсифікацію президентських виборів 2004 року як якусь окрему причину «помаранчевої революції» (вона, на наш погляд, була, крім іншого, не тільки причиною, а й безпосереднім приводом для «помаранчевих» подій). Вона, ця фальсифікація, була такою ж притаманною існуючому режиму ознакою, як і його командно-адміністративні методи управління та корупція.

2. РУШІЙНІ СИЛИ, СОЦІАЛЬНА БАЗА І ХАРАКТЕР «ПОМАРАНЧЕВОГО» РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Суть та характер революцій, які вже як відбулися, так і відбуваються у сучасному світі, мають, як правило, яскраво виражений дискусійний характер. Різні історичні праці демонструють неспівпадіння поглядів їхніх авторів на питання про те, хто був зацікавлений в здійсненні тих чи інших переворотів, на їхню соціальну базу, на їх суспільні наслідки і результати, і т.д. Зокрема, чимало дискусій відбувається з приводу того, як правильно розуміти ту чи іншу революцію – як власне революцію, яка кардинально змінила життя суспільства, чи просто як державний переворот, який привів до влади нову групу людей без будь-яких важливих суспільних змін. Як свідчить наше вивчення різних політологічних і історичних праць, не оминула така доля і «помаранчеву» революцію.

Вже згаданий нами політолог М. Пісоцький інтерпретує її як типово буржуазну революцію, підкреслюючи, однак, що при цьому вона не призвела до утворення нового суспільного ладу в Україні, здійснивши лише певну трансформацію існуючого режиму, яка привела лише до зміни владної еліти¹³. Політолог вважає, що ніхто з «помаранчевих» лідерів серйозно не збирався змінювати «правила гри», які були встановлені в українській державі президентом Л. Кучмою¹⁴.

Подібним чином оцінюють «помаранчеву» революцію переважна більшість інших політологів та істориків. На думку політолога із США Андреаса Аслунда, то була «класична ліберальна революція», яка ґрунтувалася на широкому народному виступі

проти корупції, за свободу і демократію¹⁵. Думку про буржуазний характер «помаранчевого» революційного процесу поділяє український політолог М. Колодяжний, автор статті «Чи була «помаранчева революція» революцією?», який обґрунтовує це тим, що він був спрямований на ліквідацію в українському суспільстві різних пережитків і залишків, які заважали нормальному розвитку капіталістичної ринкової економіки¹⁶. За у цілому аналогічним визначенням американського політолога українського походження Тараса Кузьо, ця революція була національною, демократичною і антикорупційною¹⁷.

Помітно дисонує з такою концепцією даного суспільно-політичного явища думка вже згаданого російського політолога С. Белковського, який вважає її націоналістичною революцією, але не буржуазною, а революцією саме «лівого» спрямування. За С. Белковським, їй вдалося вийти за «буржуазні» межі завдяки тим цілям, які вона переслідувала – зокрема, національному відродженню і свободі¹⁸.

Крім вищезгаданих, у світовій історичній та політологічній літературі зустрічаються також і інші інтерпретації «революції на Майдані», автори яких воліли чітко визначити її зовнішньополітичну орієнтацію, а також її місце в загальноукраїнському революційному процесі. Політолог з України Олександр Сушко зазначає, що то була революція західної орієнтації, в якій, на його думку, знайшло свій вираз бажання переважної більшості українців стати складовою частиною західної цивілізації¹⁹. Французька журналістка Марі Жего вважає, що «помаранчева революція» уявляла собою другий етап відходу України від радянського режиму (перший, на її погляд, відбувся у 1991 році, під час ліквідації Радянського Союзу)²⁰.

Оригінальне визначення характеру «помаранчевої революції» дав український політолог Юрій Саєнко. На його думку, то була лише революція у свідомості і аж ніяк не в економіці і не в соціально-політичній сфері²¹.

Варто зазначити, що не всі політичні діячі і представники суспільних наук світу вважають, що сам термін «помаранчева революція» і «революція» взагалі може бути застосований до політичних подій в Україні кінця 2004 року. Наприклад, в

цілому нерідко висловлюється думка, що то була не політична революція, а досить вдала спроба невеликої групи людей захопити державну владу²². Такий погляд поділяє, зокрема, іспанський професор політології Карлос Таїбо, який інтерпретує згадані події як прояв боротьби двох мафіозних кланів України, які були «у певній мірі ворожі один одному»²³. Ще більш категорично висловився з цього приводу відомий український історик і політолог Володимир Малінкович, який стверджує у своїй досить ґрунтовній статті «О причинах «оранжевой революции» в Украине», що справжня мета «помаранчевої революції» полягала не у здійсненні глибоких суспільних перетворень, а лише у зміні політичної еліти України при незмінності суспільного ладу, який існував до неї²⁴. Як правило, аналогічно тлумачили «помаранчеву революцію» її противники «зліва» – і перш за все українські комуністи.

Слід додати, що деякі інші автори публікацій також відкидають термін «помаранчева революція», проте – з інших причин. Вони вважають, що Майдан 2004 року був не революцією, а лише спробою багатьох українців захистити своє законне право на чесні вибори, якого їх влада фактично позбавила. Так, зокрема, вважає відомий білоруський тележурналіст Павло Шеремет²⁵.

Нам уявляється цілком резонною думка про те, що політичний процес, історіографії якого присвячена наша стаття, був за своїм змістом саме буржуазним – тобто таким, який за своїм змістом не вийшов за межі капіталістичного суспільства. Через це ми вважаємо помилковою думку С. Белковського про те, що то була не буржуазна революція, а революція «лівого» спрямування. Автор цієї ідеї явно натякає у своїй статті на соціалістичний характер «помаранчевої революції», однак його спроба обґрунтувати це тим, що її прибічники боролися за українське національне відродження і за свободу, є явно невдалою. Справа в тому, що такі вимоги і такі цілі – класичні характерні риси саме буржуазних або буржуазно-демократичних, але аж ніяк не соціалістичних революцій. Щодо різних соціалістичних гасел (таких, наприклад, як передача усіх галузей промисловості у власність всього народу України), то «помаранчева революція» не висунула жодного з них.

Разом з тим ми, як і деякі політологи, теж вважаємо, що події, які відбулися в нашій країні наприкінці 2004 року, не можна вважати справжньою революцією. За класичним визначенням (а з ним згодні практично усі гуманітарії), справжня революція – це радикальні, кардинальні зміни в усіх сферах життя суспільства (в його економіці, політичній системі, культурі, і т. д.). Конкретний же досвід так званої «помаранчевої революції» свідчить, що під час її саме такі зміни і не відбулися. Звідси можна зробити висновок, що політолог М. Пісоцький суперечить сам собі, з одного боку, вважаючи відомі нам події кінця 2004 року революцією, а, з іншого, по суті стверджуючи, що кардинальних змін у життя мешканців України вона не принесла.

На нашу думку, набагато правильніше було б тлумачити «помаранчеві» події тільки як політичний або державний переворот, який привів до влади нову групу людей (конкретніше – членів команди Віктора Ющенка). Разом з тим нам уявляється неправомірною спроба відкинути термін «помаранчева революція» лише на тій підставі, що під час її люди боролися тільки за повернення своїх реальних виборчих прав. Справа в тому, що, думаючи так, політологи значно звужують сам її характер. Її учасники фактично виступали за докорінні суспільні перетворення в Україні, які, на превеликий жаль, тоді не відбулися (це питання буде нами детально розкрито у наступному розділі).

Крім вже згаданих нами «вимірів» «помаранчевої» революції, дослідники висловлюють свої думки і з приводу способу її організації. Низка політологів (і серед них – британський дослідник політичних процесів Даніел Вульф) стверджує, що вона уявляла собою цілком стихійний народний процес. Але у такої думки є і чимало опонентів. Вони цілком справедливо наводять чимало реальних фактів, які незаперечно свідчать про досить високий організаційний рівень «помаранчевої» революції в Києві та інших містах, що, зокрема, знайшло свій вираз у прекрасній організації побуту її учасників, хорошому функціонуванні транспорту, чіткому виконанні різних розпоряджень її керівників, а також наявності серед них таємної мілітаризованої групи, яка мала почати активні воєнні дії – у тому випадку,

якщо б влада віддала перевагу силовому варіанту розв'язання суспільного конфлікту²⁶.

Як і всі інші революції світу, «помаранчева революція» теж мала свою соціальну базу і свої рушійні сили. Її прибічники, як правило, подають соціальну базу цього виступу як найширшу. Саме так інтерпретує її політолог із США У. Сафайер, який вважає її втіленням волі всього українського народу²⁷. Таку інтерпретацію повністю поділяє і його французький колега Ів Бурійон, на думку якого «революційний Майдан» об'єднав людей усіх вікових категорій і будь-якого соціального становища²⁸. Для підкріплення цієї точки зору нерідко наводиться чисельність учасників виступу, яка склала не менше півмільйона чоловік.

Разом з тим не всі тлумачать рівень суспільної підтримки «помаранчевих» подібним чином. Дехто з авторів праць про цю «революцію» підкреслює її територіальну обмеженість (вони вважають, що її підтримували переважно мешканці західних і центральних областей України, в той час як український Схід і Південь у своїй масі надали свою підтримку Віктору Януковичу)²⁹. Ще більш вузькою вважає соціальну базу «помаранчевої революції» один з її політичних противників – політик і комуніст Юрій Соломатін, автор статті «Движущая сила «оранжевой революции» в Украине». На його думку, вона спиралася тільки на український «середній клас» (Ю. Соломатін іноді називає його також «базарним класом» і зараховує до нього дрібних і середніх підприємців), а також на особи, які перебували на фінансовому утриманні західних країн – тобто на агентів впливу Заходу³⁰.

У статті «Под прицелом – «оранжевая революция» в Украине» російський політолог Валентин Танасов також висловив свій погляд на те, які саме суспільні верстви підтримували суспільний рух на чолі з В. Ющенком. На думку В. Танасова, майбутній український президент спирався на підтримку кількох різних суспільних сил: «стовідсоткових» кучмістів, які лише в силу певних обставин приєдналися до «помаранчевих», націонал-демократичних «гуманітаріїв» (тобто – представників української національної інтелігенції), націонал-лібералів (політичних

партій, подібних до Народного Руху України) і, нарешті, «справжніх» антикучмістів, які становили найбільш «ліву» частину «помаранчевого» табору. Останні, як стверджує політолог, прагнули до здійснення повного демонтажу усієї системи «кучмізму», відкидали концепцію безмежного, нічим і ніким не контрольованого ринку і відповідно визнавали право держави на суттєве втручання в економіку³¹.

Зазначимо, що принаймні частина з наведених вище поглядів вимагає суттєвого коректування. З одного боку, помилкою є спроба надати «помаранчевій» революції загальноукраїнський та загальнонародний характер – хоча б через те, що вона дійсно виявилася територіально обмеженою. Але, з іншого боку, не менш помилковою є думка Юрія Соломатіна про те, що прибічники Віктора Ющенка та Юлії Тимошенко спиралися лише на «середній клас» і на найманців країн Заходу. До речі, суть цієї соломатинської тези стає більш зрозумілою, якщо врахувати, що на кінець 2004 року так званий український «середній клас» уявляв собою досить незначну за своєю чисельністю суспільну групу. Інакше кажучи, політичний діяч і комуніст Юрій Соломатін фактично стверджував, що «помаранчева революція» спиралася на переважну меншість населення України. Насправді ж «помаранчеві» елементи отримали дуже значну підтримку і від дуже чисельних незаможних елементів, а також – і від певної кількості великих підприємців-капіталістів, які за вже вказаних причин теж зв'язали свою долю з «помаранчевою» революцією. Таким чином, її цілком справедливо можна характеризувати як масовий народний виступ, який відбувся у західних та центральних областях України. Варто додати, що саме масовість була характерною ознакою практично всіх буржуазних революцій, які відбулися раніше.

3. РЕЗУЛЬТАТИ І ПІДСУМКИ «ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ»

Чи не головним питанням історії так званої «помаранчевої» революції є питання про її конкретні результати і наслідки. І будучи у будь-якому випадку дуже важливим і до того ж

складним аспектом її історії, воно теж ставало і зараз часто стає об'єктом досить гострих історичних і політичних дискусій. Її чисельні прибічники, і особливо – ті з них, яким випало бути її безпосередніми учасниками, завжди висловлювались і висловлюються про неї досить схвально, підкреслюючи, що вона якщо і не зовсім повністю, то принаймні у значній мірі виконала, з одного боку, ті суспільно-політичні завдання, які її керівники ставили перед нею, а, з іншого боку, здебільшого виправдала надії, які поклало населення України на неї. Так, один з «помаранчевих» керівників, Микола Томенко висловив досить типовий для них погляд, неодноразово підкресливши, що ті революційні події «принципово змінили Україну»³². Як доказ цього, відомий український політик навів такий факт: колись, ще до «помаранчевої революції», своєю батьківщиною пишалися 49% українців, а після неї – вже 67%. Аналогічну позитивну оцінку дає їй український священник Олександр Дзюба, який вважає, що «помаранчева революція» зробила в житті українського суспільства «великий крок вперед»³³. Додамо, що і зараз чимало українських демократів оцінюють «помаранчеві» події цілком позитивно – на тій підставі, що завдяки ним Україна безповоротно перейшла від епохи авторитаризму до епохи демократії.

Зазначимо, що не менш схвально інтерпретують значення «помаранчевої революції» представники демократичних і опозиційно налаштованих щодо президента Путіна кіл Росії. Зокрема, політолог Станіслав Белковський склав справжній панегірик українській «помаранчевій революції», стверджуючи, що вона досягла своїх досить великих цілей і що її основні результати вже є повністю незворотними³⁴. Інший російський історик і політолог – Віктор Мироненко, автор статті «Открытие Украины. Анатомия «оранжевой революции», який теж є її переконаним симпатиком, вбачає її дуже велике значення для суспільного життя України, яке полягає в тому, що вона досить швидко сформувала в Україні справжнє громадянське суспільство, яке було відсутнє в нашій країні раніше³⁵. Аналогічним чином оцінював і інтерпретував ситуацію Борис Немцов, який бачив великі заслуги революційної боротьби українців в тому, що вона

створила свободу друку, незалежний суд і поставила при владі досить професійний уряд на чолі з Юрієм Єхануровим³⁶. Дуже важливим результатом «помаранчевого» політичного процесу П. Шеремет вбачає в тому, що в суспільному житті України з'явилися «прогресивні західні політичні механізми»³⁷.

Слід підкреслити, що в країнах Заходу (США, Великій Британії, Франції, Іспанії та інших) теж є багато щирих прихильників «помаранчевої революції», які оцінюють її так само позитивно. На думку британського політолога Андреаса Умланда, з під пера якого вийшла стаття «Помаранчева революція: версія Кремля», ця революція стала справжнім «переломним моментом» не тільки в історії України, а й в історії інших країн СНД»³⁸. На аналогічну думку британських політологів Тимоті Еша і Тимоті Снайдера, ті події означали великий крок України в бік демократії і ринкової економіки³⁹. В такому ж ключі написали про «помаранчевий» рух автори одної політологічної статті, яка з'явилася в американській газеті «Чикаго Трибьюн» 7 квітня 2005 року. Як її дуже важливий результат в статті подається факт обрання справді народного і національно-свідомого президента⁴⁰. Щоправда, автор цієї статті побіжно зачіпає питання про ті економічні труднощі, що їх зустріли «помаранчеві» керівники на своєму шляху, однак при цьому відразу ж робить застереження про те, що ці проблеми аж ніяк не слід вважати результатом непрофесійних дій уряду на чолі з президентом Віктором Ющенком. То, на його думку, була лише важка спадщина режиму Леоніда Кучми⁴¹. Великі позитивні зміни в українському житті німецький політолог Р. Ліндер вбачає в тому, що вже у революційні дні сформувалася громадянська воля українців, якої раніше не було, а також в тому, що тоді в нашій країні виникла нова, набагато більш висока політична культура⁴².

Зазначимо як досить характерну тенденцію те, що більшість переконаних симпатиків цього широкого народного виступу говорить переважно про ті позитиви і досягнення, які були зроблені його керівниками і учасниками саме в суспільно-політичній сфері. Разом з тим в роботах деяких з них зустрічаються також і відомості про певні позитивні зрушення в

економіці, які відбулися під час перебування «помаранчевих» при владі. Наприклад, в статті, що її надрукувала відома британська газета «Економіст» 17 червня 2005 року, зазначався як позитивний факт економічного життя виведення з тіні великої кількості промислових підприємств, що досить швидко позитивно позначилося на стані податкової бази держави⁴³.

Однак значна кількість істориків, політологів та економістів відверто не поділили і не поділяють таких позитивних оцінок суспільного життя України у післяреволюційний період. Їх критичні і нерідко – песимістичні погляди на стан справ у «помаранчевій» державі у значній мірі ґрунтуються на негативних і навіть – загрожуючих реаліях в українській економіці, які виявили себе саме в цей період. Політолог із США Анатоль Лівен зазначав, що правлячі кола Америки і інших країн спочатку цілком оптимістично сприймали життя в Україні за «помаранчевою» влади, щиро сподіваючись, що наша країна твердо стала на західний, ринково-демократичний шлях розвитку⁴⁴. Проте через деякий час вони почали сприймати українські реалії помітно песимістичніше, причиною чого стала яскраво виражена стагнація в українській економіці, а, крім того, зупинка в реалізації запланованих суспільних реформ і швидкий розкол правлячої владної коаліції⁴⁵. Інший американський політолог – Андреас Аслунд – теж визначив характерні негаразди економіки України того часу, і перш за все – падіння темпів економічного розвитку до 5%, а, крім нього, швидке зростання темпів інфляції, яка в середньому становила 15% на рік, що він пояснював не «провалами» попереднього уряду – уряду Леоніда Кучми, а саме «соціалістичним» та «популістським курсом уряду Юлії Тимошенко⁴⁶. Ще більш песимістичну оцінку висловив в одній із своїх публікацій британський журналіст Джон Дізерт. На його думку, за влади президента Віктора Ющенка і прем'єр-міністра Юлії Тимошенко Україна почала швидко крокувати до цілком реальної стагнації, яка реально загрожувала перетворитися на «суцільний занепад»⁴⁷. Німецький політолог Томас Розер вважав, що саме завдяки цим негативним тенденціям в економічному житті України західні держави почали сприймати переможну «помаранчеву революцію» цілком негативно⁴⁸.

Варто додати, що в світовій літературі є праці, в яких набагато більш ґрунтовно доводиться далеко не блискучий стан справ в українській економіці у ті часи. У цьому зв'язку ми хотіли би згадати дипломну роботу студента Московського державного університету І. Максимова «Соціально-політичні наслідки «кольорових» революцій», який, судячи з досить глибокого і ретельного змісту роботи, є вже не по роках кваліфікованим професіоналом. Виходячи із цілком правильного методологічного положення про те, що будь-яка справжня революція означає кардинальні позитивні зміни в тій чи іншій сфері суспільного життя, автор дипломної роботи зумів ґрунтовно відповісти на питання – чи дійсно принесла «помаранчева революція» революційні зміни в економіку України. Аналіз, зроблений І. Максимовим у таких сферах, як інфляція, заробітна плата і пенсія, заборгованість країни, демографічна ситуація, злочинність та деяких інших, привели його до цілком правильного висновку про те, що стан справ в них не тільки не покращився, а й, навпаки, помітно погіршився і що, відповідно, «помаранчева революція» не виправдала сподівань української нації і, відповідно, справжньою революцією вважатись не може⁴⁹.

Взагалі чимало спеціалістів, що представляють різні галузі світової науки, незадоволені не тільки рівнем економічного розвитку України, а й тим, що відбувалося тоді в інших її сферах, і перш за все – у сфері соціально-політичній. Вони не приховують свого скептичного та негативного ставлення до цілком позитивних оцінок, що їх дали «помаранчевій революції» її палкі прихильники. Типовою у цьому плані є думка німецької журналістки Моніки Юнг-Моуніб, яка писала про те, що нова влада – влада Віктора Ющенка – практично ніяк не відрізняється від попередньої влади Леоніда Кучми.

Викладений вище матеріал дозволяє зробити висновок, що в світовій історіографії «помаранчевої революції» сформувалися дві різні і за великим рахунком – протилежні концепції. Безумовно важливим питанням є питання про те, яка з них відповідає історичній правді, а яка – ні. На нашу думку, у кожній з цих двох концептуальних побудов є як свої сильні, так і свої слабкі сторони, і, відповідно, жодна з них не може претендувати

на стовідсотково адекватне відтворення історичної правди, пов'язаної з «помаранчевими» подіями. Зокрема, сильною стороною концепції «помаранчевої революції», створеної її симпатиками, є досить чітке визначення ними її різних «позитивів» у соціально-політичній сфері (зокрема, прискорене формування громадянського суспільства, досягнення вищого рівня свободи слова і т.п.), слабкою – значне перебільшення соціальної бази антикучмівського руху, а також – досить відверте уникання будь-яких згадок про значні економічні негаразди, з якими предметно зіткнулася «помаранчева» адміністрація. Навпаки, різні опоненти і критики «помаранчевої революції» цілком правильно відтворюють економічні труднощі нової влади, але разом з тим відверто замовчують її реальні зрушення у соціально-політичній сфері і не так вже рідко применшують рівень суспільної підтримки руху на чолі з В. Ющенком.

Цікаво зазначити, що свого часу дві аналогічні концепції були також створені прибічниками і противниками української національної революції 1917–1921 років. При цьому ті, хто був прибічниками відроджених українських національних держав, очолених Центральною Радою та Директорією, теж були схильні вести мову лише про їхні досягнення у національно-державній сфері (створення українських урядів, запровадження національного судочинства і національної валюти, надання українській мові статусу державної і т.д.), відверто замовчуючи при цьому досить слабке просунення цих українських адміністрацій у справі здійснення радикальних реформ в економіці (і перш за все – аграрної реформи, на яку вже давно чекали мільйони українських селян). Навпаки, ті чи інші її противники (більшовики, ліві есери, анархісти та інші), як правило, жодного слова не сказали про вищезгадані безумовні успіхи урядів УНР, але при цьому не втрачали будь-якої можливості підкреслити очевидне «провисання» економічних перетворень, в якому вони далеко не без підстав бачили одну з головних причин неодноразового краху української державності у період громадянської війни 1917–1921 років.

Разом з тим виникає інше і при цьому – далеко не штучне питання: яка ж з цих двох концепцій більш правильно відтворює

згадані події? На нашу думку, такими є саме погляди чисельних критиків і противників «помаранчевої революції», які, як відомо, вважають, що справжньою революцією вона насправді не була. Зробити саме такий висновок нам дозволили дві важливі обставини. По-перше, слід врахувати, що саме економічне життя є найбільш важливою стороною буття переважної більшості людей на землі, в тому числі – і українців, і про те, чи відбулася насправді та чи інша революція або ні, люди судять перш за все по тому, як вона конкретно покращила рівень їхнього матеріального добробуту. А рішучого покращення у цій сфері, як відомо, не відбулося. По-друге, варто підкреслити, що при всій важливості розвитку громадянського суспільства, забезпечені справжньої свободи слова і т.д. ці безумовно позитивні риси «помаранчевої революції» аж ніяк не слід перебільшувати. З міркувань «помаранчевих революціонерів» і їхніх симпатиків може скластися враження, що за правління Л. Кучми ніяких атрибутів громадянського суспільства взагалі не було і що команда В. Юценка створила його, так би мовити, з нуля. Насправді ж конкретні факти свідчать, що громадянське суспільство з різними вільними волевиявленнями народу існувало вже тоді, хоча, звичайно, і не в такій мірі, як пізніше.

Вищесказане, отже, означає, що «помаранчева революція» не привнесла в суспільне життя України будь-яких кардинальних змін, а, отже, і справжньою революцією її вважати не можна.

4. «ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ» І РОЛЬ В НІЙ ЗОВНІШНІХ ВПЛИВІВ

Історична практика свідчить, що практично будь-яка революція не обходилася без впливу зовнішніх впливів на неї, які і грали більшу чи меншу роль в її історії. Скажімо, більшовицька революція, що відбувалася у жовтні 1917 року в Росії, зазнавала як позитивного для себе впливу (суттєва допомога різних масонських організацій), так і негативного (з боку тих міжнародних контрреволюційних кіл, які робили все для того, щоб придушити її в зародку). Аналогічно на початку нинішнього століття «помаранчева революція» теж відбувалася під суттєвим

впливом різних світових «гравців» – і в першу чергу країн Заходу і Росії.

Зазначимо, що симпатки цієї «революції» (наприклад, вже згаданий нами політолог Даніел Вульф), як правило, ніяк не згадують будь-які зовнішні впливи на неї, даючи зрозуміти своїм читачам, що «помаранчевий» політичний процес визрів і відбувся тільки завдяки різним важливим факторам внутрішнього життя України⁵⁰. В цьому вони, безперечно, вбачають вагомий доказ її життєвості і самодостатності. Навпаки, її різні противники вже зробили чимало для того, щоб довести її несамостійний характер, похідний від міжнародної стратегії різних закордонних політичних центрів.

Практично всі опоненти «помаранчевої революції» переконані в тому, що вона була здійснена кровно зацікавленими в цьому силами Сполучених Штатів Америки. Типову думку висловлює, зокрема, російський політолог Володимир Фролов. У своїй статті «Демократия: дистанционное управление» він стверджує, що насправді цією «революцією» керували із США, а безпосередньо здійснювали її в Україні «українські маріонетки» цієї країни⁵¹. Аналогічно тлумачить ті події стаття, опублікована в британській газеті «Гардіан» 26 листопада 2004 року. В ній стверджується, що у «каштановій революції» (так частина політологів називала відомі політичні події на самому їхньому початку) ясно бачиться «рука Вашингтона». Дію цієї «руки» автор статті вбачав перш за все в активно діючих групах молодих людей (маються на увазі активісти громадського об'єднання «Пора») та у самій кампанії «революції», організованій, на його думку, «блискучим розумом» американських політтехнологів, дипломатів і інших консультантів⁵².

Російські історики радянської орієнтації – С. Кара-Мурза, А. Александров, А. Мурашкін, С. Телегін, які спільними зусиллями написали монографію «На пороге «оранжевой революции», зазначають, що саму українську революцію було б помилково розглядати як якесь окреме явище, ніяк не зв'язане з тими політичними процесами, які активно відбуваються в світі, ще починаючи з 1989 року. Автори книги тлумачать її виключно як одну з багатьох так званих «кольорових» революцій, які

організовувались і організуються вищими державними колами Сполучених Штатів Америки і справжня мета яких – аж ніяк не покращення життя населення країн, в яких ці революції відбуваються, а їх поступове перетворення на повністю залежні від США колонії. При цьому, на їхню думку, «український проект» був найдорожчим проектом «американської імперії»⁵³. Головним фінансовим спонсором цього політичного проекту називається відомий фінансист-біржовик Джордж Сорос, а структурою, яка прийняла найактивнішу участь в його реалізації – так званий «Будинок свободи». Взагалі в усьому, що стосувалося «помаранчевої революції» (організації побуту їх учасників в Києві, дії польових командирів і т.д.) С. Кара-Мурза разом з іншими авторами цієї книги бачить саме руку американської адміністрації і її політтехнологію в дії⁵⁴. При цьому вони фактично відмовляють лідерам «помаранчевої революції» в будь-якій її організації і навіть натякають на те, що справжня соціальна база була у неї повністю відсутня (на думку авторів книги, американські організатори перемоги «помаранчевих» здійснили лише «тимчасову мобілізацію» її учасників). Слід додати, що думка про «помаранчеву революцію» як про одну з проамериканських «кольорових» революцій висловлюється багатьма авторами – зокрема, російським істориком і політологом Г. Почепцовим⁵⁵.

Ще більш конкретно і детально описує організацію нашої «революції з Вашингтону» В. Малінкович, який зазначає, що у перемозі Віктора Ющенка як прозахідного політика на президентських виборах були зацікавлені не тільки Сполучені Штати, а й чимало країн Західної Європи⁵⁶. Частково його опис збігається з відтворенням тих подій у вже згаданій книзі С. Кара-Мурзи і інших сучасних російських істориків. Він, зокрема, також згадує про роль у тому процесі американського «Дому Свободи» і прекрасну організацію відомої акції на Майдані. Але разом з тим В. Малінкович ясно дає зрозуміти, що допомога Америки «помаранчевій революції» була насправді набагато більш вагомою. Політолог, зокрема, детально описує і інші форми допомоги, яка надходила за-кордону. Саме США, за В. Малінковичем, були справжнім організатором так званої

«справи Гонгадзе», головною метою якої була повна дискредитація діючого президента Леоніда Кучми, досить вигідна В. Юценку і його найближчому оточенню в їхній боротьбі за державну владу. Крім того, США застосовували на користь В. Юценка методи ідейної пропаганди і агітації, які навряд чи можна було б назвати повністю чесними. Наприклад, вони звинувачували Леоніда Кучму і його міністрів в корупції, нічого не згадуючи про те, що і в найближчому оточенні «помаранчевого» кандидата в президенти теж було чимало відомих корупціонерів. До того ж на словах США декларували своєю підтримку усій антикучмівській опозиції, але реально надавали її лише «помаранчевій» частині опозиціонерів, ніяк не допомагаючи «лівим» противникам існуючого режиму – членам соціалістичної партії Олександра Мороза і Комуністичної партії Петра Симоненка⁵⁷.

На думку політологів, помітно меншим, але все ж таки цілком реальним був інший вплив на «помаранчеву революцію» – з боку Росії, адміністрація якої зробила тоді відверту ставку на проросійського кандидата в президенти Віктора Януковича. І хоча «російський» фактор за масштабами своєї дії аж ніяк не міг зрівнятися з «американським» фактором, в працях, присвячених «помаранчевій революції», наводиться низка фактів, які свідчать про те, що роль адміністрації Володимира Путіна у цьому процесі також була досить активною. Наприклад, президент Російської Федерації відмовився на користь України від податків від імпорту російською продукції в нашу країну (ці досить великі гроші цілком вірогідно були використані В. Януковичем на власну президентську кампанію), а також напередодні вирішальної фази боротьби прибув до України і виступив по її центральному телебаченню, зігравши тим самим важливу пропагандистсько-агітаційну роль на користь проросійського кандидата⁵⁸.

На думку автора цієї роботи, історики і політологи в цілому вірно описують роль зовнішніх факторів в підготовці і проведенні «помаранчевої революції». Зокрема, Сполучені Штати Америки дійсно мають мету економічного підкорення різних країн заради посилення своєї власної економіки і з цією метою

дійсно роблять енергійні спроби спрямувати політичні процеси в тих чи інших державах на власну користь. Але при цьому, поперше, в розробці цього кола питань не варто перебільшувати і тим більше – абсолютизувати вплив «американського» чинника і фактично зображувати справу так, ніби для «помаранчевої» революції не існували ніяких внутрішніх причин. По-друге, думка про «руку Вашингтона» у відомих подіях має бути доведена більш ґрунтовно, із залученням набагато більшої кількості фактів і посиланнями на серйозні історичні джерела. В іншому випадку вашингтонські діячі, які вже набули непоганий досвід у веденні політичних дискусій, зможуть серйозно заявити, що думка про їхню активну роль в «помаранчевих» подіях України – не біль ніж звичайна вигадка.

5. ВПЛИВ «ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ» НА ПЕРЕБІГ СВІТОВИХ ПОДІЙ. ЧИ МОЖЛИВА ПОДІБНА РЕВОЛЮЦІЯ В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ?

Історичне значення тієї чи іншої революції ніколи не обмежується їхньою конкретною економічною, політичною, культурною, релігійною та іншою роллю в житті держави, в якій вона відбувається. Свого часу історики висловили чимало справедливих думок з приводу міжнародного впливу нідерландської, французької, російської та інших буржуазних і соціалістичних революцій. Не обмежилась своїм власним значенням і «помаранчева революція», яка відбулася в Україні. Вона надихаюче подіяла на усі опозиційні сили в Білорусії, Росії, Молдавії та деяких інших країнах, а в Киргізії місцеві опозиціонери навіть реально спробували під явним впливом українських подій здійснити свій «помаранчевий» переворот.

Та чи інша оцінка шансів «помаранчевої революції» на повторення (і, навіть більше того, на повторення неодноразове) у значній мірі залежить від того, до якого політичного табору – прихильників «помаранчевої революції» чи її противників – належать ті, хто цю оцінку робить. Серед тих, хто вважає цю «революцію» суто перспективною, є український політолог Олександр Сушко, який написав статтю «Влияние Помаран-

чевой революції на международные отношения». Свій явно оптимістичний прогноз з цього приводу він обґрунтовує двома важливими факторами – з одного боку, могутнім демократизуючим впливом «помаранчевої революції» на життя західноєвропейських країн, а, з іншого, серйозною кризою режиму президента РФ Володимира Путіна, викликаною відомими українськими реаліями⁵⁹. Російський політолог В. Лебедєв у своїй публікації «Будет ли небо над Россией оранжевым?» висловлює свою повну впевненість у тому, що рано чи пізно в Росії теж відбудеться «помаранчева революція» – така чи майже така, яка свого часу відбулася в Україні. І вона, на глибоке переконання В. Лебедєва, назавжди покладе край путінському режиму, який, на думку політолога, вже давно не є виразником інтересів переважної більшості росіян. Він обґрунтовує таку перспективу наявністю в Російській Федерації досить чисельних маргінальних верств (студентів, лібералів та інших), які, на його думку, і складуть соціальну базу майбутньої переможної демократичної революції в Росії⁶⁰.

Навпаки, противники «помаранчевого» сценарію в Російській Федерації не менше, а у цілому ряді випадків – більш ґрунтовно доводять абсолютну неможливість такого перебігу подій в Росії. Російський президент В. Путін і нинішній голова Державної Думи РФ С. Нарішкін вважають, що більшість росіян мають «стійкий імунітет» проти рецидиву українських подій в Росії⁶¹. Російський політолог Олексій Осипов наводить на користь думки про їх неможливість два важливі економічні чинники – по-перше, вчасну і стовідсоткову виплату пенсіонерам пенсій урядом Російської Федерації, і, по-друге, повернення ним різних пільг тим громадянам РФ, які мають законне право на їх отримання⁶².

Повністю поділяючи такі прогнози, Микола Пісоцький зазначає, що російський президент Володимир Путін може дуже легко запобігти «помаранчевій» небезпеці в своїй країні. Для цього, на думку М. Пісоцького, йому треба послідовно робити два дуже важливі економічні заходи – не допускати незаконних брутальних дій по відношенню до різних бізнес-структур та своєчасно вирішувати усі матеріальні проблеми російської армії і силових структур⁶³.

В одній із статей, розміщених в інтернеті, неможливість «помаранчевої революції» в Росії обґрунтовується також тим, що уряд Російської Федерації і особисто – Володимир Путін тримають під своїм повним контролем усі російські засоби масової інформації, від яких у значній мірі залежить стан політичної свідомості кожного росіянина⁶⁴. В іншій подібній публікації визнається, що як російський президент В. Путін далеко не ідеал, він – «відвертий» ставленник олігархічних кіл, але все ж таки він помітно кращий, ніж була б нова, «помаранчева» адміністрація Росії. А тому, за логікою автора цієї статті, мешканці Росії ніколи не замінять В. Путіна на нового, демократично-«помаранчевого» президента⁶⁵.

Варто додати, що навіть не всі щирі симпатичні «помаранчевих» подій впевнені, що вона «гарантовано» відбудеться в Росії. Навіть Борис Немцов, для якого перемога подібної революції в РФ була б дуже бажаною, песимістично дивився на таку перспективу кілька років тому, – на тій підставі, що росіяни «люблять Путіна»⁶⁶.

Безумовно, у міркуваннях про «помаранчеві» перспективи Росії і світу як їх прибічників, так і їх противників є певна рація. Але разом з тим нам уявляється надто вже категоричними і тенденційними їхні конкретні відповіді (як стверджувальна, так і заперечна) відносно перемоги «помаранчевих» сил в Росії та в інших країнах. Адже чи відбудеться така перемога, чи ні, залежить від досить великої кількості різних суспільних факторів, і далеко – не тільки тих, які згадували вищезгадані та інші автори. Скажімо, для подібного перевороту в Російській Федерації можуть визріти усі необхідні об'єктивні умови, але при цьому може бути відсутній важливий суб'єктивний фактор – реальна готовність росіян піти на вирішення важливих суспільних проблем революційним шляхом. Проте не можна не виключати і зовсім іншого ходу подій – що під впливом сучасного різкого погіршення економічної ситуації в Росії антипутінський рух може стати настільки масовим, що будь-які фактори не зможуть стати на його шляху серйозною перепоною. Взагалі ж та чи інша перспектива нової демократичної революції в Росії у значній мірі залежить від того, чи вдасться адміністрації Путіна задо-

вільно вирішити найважливіші економічні проблеми суспільства (і найголовніше – проблему бідності значної кількості росіян). Якщо російський президент і його міністри зможуть їх задовільно вирішити, то можливість «помаранчевих» росіян прийти до влади буде виключена. У іншому випадку кризові явища в економіці РФ будуть невпинно посилюватися, що зробить нову «помаранчеву революцію» в цій країні неминучою.

ВИСНОВКИ

Зміст, викладений у цій статті, дає нам можливість зробити необхідні висновки.

Темі «помаранчевої революції» в Україні і її впливу на стан справ у сучасному світі прямо чи посередньо присвячено досить багато різних праць – наукових монографій, науково-популярних книжок, статей і нарисів, значна частина яких повністю викладена в інтернеті. І це свідчить про безумовно великий пізнавальний інтерес до цього суспільно-політичного явища.

У присвяченій «помаранчевій революції» великій суспільствознавчій літературі поступово сформувалися дві у значній мірі різні за своїм змістом концепції. Перша концепція, створена різними прихильниками і симпатиками «помаранчевої революції», ґрунтується на таких головних поглядах: 1) найбільш важливою причиною визрівання «помаранчевої революції» в українському суспільстві стала яскраво виражена невідповідність режиму Леоніда Кучми нагальним потребам і інтересам переважної більшості населення України; 2) соціальну базу переможної «помаранчевої революції» склала абсолютна більшість мешканців України з усіма її верствами – незаможними громадянами, представниками так званого «середнього класу» і навіть частиною великих підприємців-капіталістів; 3) «помаранчева революція» уявляла собою справжню соціальну революцію практично в усіх сферах українського життя від економіки до культури, зміни, привнесені нею в українське суспільство, мали незворотний характер; 4) цю революцію організували і здійснили здебільшого самі мешканці української держави, а роль інших, закордонних сил була в ній у цілому дуже незначною;

5) завдяки справжньому народному та демократичному характеру «помаранчевої революції» вона має вагомі шанси на повторення в інших країнах світу, в тому числі – і в Російській Федерації.

Другу концепцію склали здебільшого політичні противники «помаранчевої революції» та її послідовні критики. Вона базується у значній мірі – інших положеннях: 1) соціальна база «помаранчевої революції» не мала всенародного характеру, будучи географічно та суспільно обмеженою (в географічному плані – Західною і Центральною Україною, а в соціальному плані – «середнім класом» та корумпованими Заходом особами); 3) так звана «помаранчева революція» насправді не була соціальною революцією з огляду на те, що вона не принесла жодних кардинальних змін в суспільне життя України; в результаті її перемоги в Україні не був створений новий суспільний лад, а сама вона означала лише зміну правлячої політичної еліти; 4) справжніми керівниками «помаранчевої революції» були не відомі українські опозиційні лідери, а впливові державні структури США, зацікавленні в поступовому перетворенні України на повністю залежну від них країну чи колонію; 5) будучи політичним процесом, у значній мірі інспірованим ззовні, і несучи в собі не прогресивний, а, навпаки, історично ретроградний смисл, «помаранчева революція» не має реальних шансів на перемогу у сильних і демократичних країнах, включаючи також і Російську Федерацію.

Характерною рисою охарактеризованих вище концепцій є їх помітна тенденційність, обумовлена перш за все належністю їхніх авторів до двох різних політичних таборів – прозахідного і проросійського. Зокрема, творці першої концепції значно перебільшують як соціальну базу «помаранчевого» процесу, так і його революційне значення для України, відверто применшуючи або навіть замовчуючи при цьому роль «американського фактору» в її здійсненні. А їх опоненти значно недооцінюють весь цілком реальний позитив «помаранчевої революції» і перебільшують значення «руки Вашингтону» в приході її прибічників до державної влади.

Разом з тим, на наш погляд, тенденційність першої концепції, яку можна без перебільшення вважати апологетичною, набагато

переважає тенденційність другої концепції, яка стосовно «помаранчевої революції» має яскраво виражений критичний і навіть (у значній мірі) – викривальний характер. Відповідно і до історичної правди ближче саме друга концепція з її висновком про те, що така звана «помаранчева революція не стала справжньою революцією, який практично неможливо заперечити.

Незважаючи на досить велику кількість робіт з даної тематики, серед них не так вже багато справді ґрунтовних наукових праць. І це означає, що в майбутньому мають бути створені нові і до того ж – більш ґрунтовні праці з цього кола питань.

¹ *Белковский С.* Помаранчевая революция. Все достижения закреплены, отката назад нет [Електронний ресурс]: www.viperson.ru/wind.php Раздави оранжизм [Електронний ресурс]: www.ru3u4eagfns.net/ideology/usa/eresh

² Смешные новости. – 12 апреля 2005 года; Wall Street Journal. – November, 2004.

³ *Эш Т., Снайдер Т.* Оранжевая революция // Россия в глобальной политике. – 2005. – № 4 [Електронний ресурс]: globalaffairs.ru/number/in/5466

⁴ *Песоцкий Н.* Об украинской «помаранчевой революции» и ее возможных «оранжевых» перспективах [Електронний ресурс]: www.pesotsky.com.ua/govor/161-1.html

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Оранжевая революция: что это было? [Електронний ресурс]: www.vlasti.net/news/29329

⁸ Возможна ли «оранжевая революция» в России – Говорят участники украинских событий 2004 года [Електронний ресурс]: radonezh.ru/10666

⁹ *Немцов Б.* Интервью газете «Газета» 20 ноября 2005 года. [Електронний ресурс]: www.gazeta.com/news/Ukraine/1425153515

¹⁰ *Песоцкий Н.* Вказана праця.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само.

- ¹⁵ Washington Post – May, 18, 2005.
- ¹⁶ Колодяжний М. Чи була «помаранчева революція» революцією? [Електронний ресурс]: www.yandex.ua/clk/is
- ¹⁷ Див: Маціевський Ю. «Оранжевая революция» в Украине. Транзитологическая интерпретация [Електронний ресурс]: www.dokus.me/d/1061193
- ¹⁸ Белковский С. Вказана праця.
- ¹⁹ Сушко А. Влияние Помаранчевой революции на международные отношения. [Електронний ресурс]: www.vlada.net/vneshnyaya политика
- ²⁰ Mond. – Februar, 15, 2005.
- ²¹ Маціевський Ю. Вказана праця.
- ²² Оранжевая революция: что это было? Там само.
- ²³ Ribellion – November, 30, 2004.
- ²⁴ Малинкович В. О причинах «оранжевой революции» в Украине // Оранжевая революция. Украинская версия. [Електронний ресурс]: books.ru
- ²⁵ Шеремет П. Белоруссии нужна революция, а России – «оранжевая эволюция» [Електронний ресурс]: www.idelo.ru/413/15html
- ²⁶ Кара-Мурза С., Александров А, Марашкин А., Телегин С. На пороге «оранжевой революции» [Електронний ресурс]: www.e-reading.club/bookbyauthor.php
- ²⁷ New York Times. – December, 7, 2004.
- ²⁸ Эко. – 23 декабря 2004.
- ²⁹ Песоцкий Н. Вказана праця.
- ³⁰ Соломатин Ю. Движущая сила «оранжевой» революции в Украине [Електронний ресурс]: www.situation.ru/app/I-art-722
- ³¹ Танасов В. Под прицелом «оранжевая» революция в Украине [Електронний ресурс]: www.melot.h16.ru/H-Ximera/Red-2/html
- ³² Полевые командиры Майдана в голову «оранжевой революции» [Електронний ресурс]: www.kartina-ua.info/index.html
- ³³ Дзюба А. Украинская миссия – предвестник революции [Електронний ресурс]: www.K/-istine.ru/sects/
- ³⁴ Белковский С. Вказана праця.
- ³⁵ Мироненко В. Открытие Украины. Политическая анатомия «оранжевой революции» [Електронний ресурс]: www.books-info/pl
- ³⁶ Немцов Б. Вказане інтерв'ю.
- ³⁷ Шеремет П. Вказана праця.
- ³⁸ Умланд А. «Оранжевая революция»: версия Кремля [Електронний ресурс]: www.books.ru

- ³⁹ *Эш Т., Снайдер Т.* Вказана праця.
- ⁴⁰ Чикаго триб'юн. – 7 апреля, 2005.
- ⁴¹ Там само.
- ⁴² Немецкая волна. – 27 декабря, 2004
- ⁴³ Economist. – June, 14, 2005.
- ⁴⁴ Financial Times – July, 26, 2006.
- ⁴⁵ Там само.
- ⁴⁶ Washington Post. – May, 18, 2005.
- ⁴⁷ Financial Times. – June, 16, 2005.
- ⁴⁸ Frankfurter Rundschau. – June, 12, 2005.
- ⁴⁹ *Максимов И.В.* Социально-политические последствия «цветных революций» [Электронный ресурс]: [www.voluntary.ru/dictionary/1106/World social/rev](http://www.voluntary.ru/dictionary/1106/World%20social/rev)
- ⁵⁰ Guardian. – May, 27, 2005.
- ⁵¹ *Фролов В.* Демократия: дистанционное управление [Электронный ресурс]: www.globalaffairs.ru/number/in-5467
- ⁵² Guardian. – November, 26, 2004.
- ⁵³ *Кара-Мурза С., Александров А., Марашкин М., Телегин С.* Вказана праця.
- ⁵⁴ Там само.
- ⁵⁵ Там само.
- ⁵⁶ *Малинкович В.* Вказана праця.
- ⁵⁷ Там само.
- ⁵⁸ Там само.
- ⁵⁹ *Сушко А.* Вказана праця.
- ⁶⁰ *Лебедев В.* Будет ли небо над Россией оранжевым [Электронный ресурс]: www.gadonezh.ru
- ⁶¹ Россияне не бояться «оранжевой революции» [Электронный ресурс]: www.russia.on.ru/17776
- ⁶² Тайга.инфо. – 13 января 2012 года.
- ⁶³ *Песоцкий Н.* Вказана праця.
- ⁶⁴ Оранжевая революция: что это было. – Там само.
- ⁶⁵ «Оранжевая революция»: в России это невозможно! [Электронный ресурс]: www.jablorg.ru/blogs/2310006
- ⁶⁶ *Немцов Б.* Вказане інтерв'ю.

The author analyses the concepts of the «orange revolution» of 2004 and determines the extent of their correspondence to the truth of history.

Keywords: *«orange revolution», bourgeois revolution, socialist revolution, historical contradictions.*